

**ขบวนการชุมชนนามูลในการปกป้องสิทธิการดำรงชีพ
จากการขุดเจาะก๊าซปิโตรเลียม ในบริบทรัฐรวมศูนย์อำนาจ**
**The Namoon Community Movement to Defend the Right
of Livelihoods from Gas Drilling for Petroleum in the
Context of Centralized State Power**

พระทวี ชายมณี, ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ และกฤษฎา บุญชัย
Phra Thawee Khaimanee, Piyaluk Potiwan and Kitsada Boonchai
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
Rajabhat Mahasarakham University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: socio.2555@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการและปรากฏการณ์การปกป้องสิทธิการดำรงชีพของขบวนการชุมชนนามูล 2) ศึกษากระบวนการและรูปแบบการเคลื่อนไหวการปกป้องสิทธิการดำรงชีพของชานามูลในบริบทรัฐรวมศูนย์อำนาจ 3) ศึกษาปัจจัย เงื่อนไขในการแย่งชิงทรัพยากรของกลุ่มทุนและการต่อต้านของชุมชนในการปกป้องสิทธิการดำรงชีพจากฐานทรัพยากร ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง พร้อมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยการวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนนามูลและหาข้อสรุป

ผลการวิจัยพบว่า

1. ชุมชนนามูลเป็นชุมชนเก่าแก่ชุมชนหนึ่ง ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนที่เข้ามาใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งพื้นที่บ้านนามูลนั้นเป็นพื้นที่ที่เป็นเขตป่าสงวนดงมูล แต่เนื่องด้วยชาวบ้านได้เข้าก่อสร้างชุมชนก่อนที่จะประกาศเป็นป่าสงวน จึงทำให้ชุมชนแห่งนี้ได้ขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ

2. รูปแบบการเคลื่อนไหวของชาวบ้านนามูล ใช้พื้นที่สื่อในการนำเสนอประเด็นปัญหาและถกถามทวง การแก้ไขปัญหากจากภาครัฐผ่านการใช้พื้นที่สื่อ ซึ่งพื้นที่สื่อที่คนในขบวนการเคลื่อนไหวเป็นผู้กระทำร่วมกัน กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม-คนสาต ได้ใช้สื่อทั้งทางทีวี อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ และสื่อในรูปแบบอื่นๆ ในการแสดงการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อให้สังคมได้เข้าใจถึงโครงการของรัฐที่ให้เอกชนเข้ามาทำการสัมปทานในเขตพื้นที่ชุมชน

3. การเคลื่อนไหวของขบวนการชุมชนนามูลยังไม่สามารถทำให้ยุติได้ถาวรหรือยกเลิกโครงการดังกล่าวได้ แต่การเคลื่อนไหวทางสังคมนั้นได้ทำให้เกิดผลสะท้อนทางสังคม ทำให้โครงการดังกล่าวได้ชะลอลง จนทำให้รัฐและกลุ่มทุนไม่สามารถดำเนินโครงการได้ตามกำหนด ซึ่งถือว่าเป็นความพยายามอย่างหนึ่งของชุมชนที่ทำให้รัฐและกลุ่มทุนนั้นยุติโครงการดังกล่าวชั่วคราวได้ แต่สิ่งสำคัญคือชุมชนต้องการให้โครงการดังกล่าวยุติอย่างถาวร

คำสำคัญ: ขบวนการ; การปกป้องสิทธิการดำรงชีพ; รัฐรวมศูนย์อำนาจ

Abstract

This research aimed 1) the evolution and phenomena of protecting the livelihoods of the Namoon community. 2) the processes and patterns of movement, protect the livelihood of the peasants in the context of the centralized state 3) the factors the conditions of capital resources And community resistance to protecting the livelihood of the resource base. The conditions of capital resources and community resistance to protecting the livelihood of the resource base. Qualitative research was used. Data were collected using semi-structured interview and participant and non-participation observation. Analyzing the movements of the Na Moon community and finding the conclusions.

The research found that:

1. NaMoon community is an old community. This is due to the integration of people who use natural resources in the ground. Ban NaMoon area is the Dong Moon forest reserve. But villagers have built the community before it was declared a reserve forest. This makes the community grows.

2. The movement of the Namoon people. Use media space to present issues and ask for solutions from the government through media use. The media area where people in the movement are co-workers. Namoon - Doonsad Environmental Conservation Group has used television, the Internet, newspapers and other forms of media to display social movements. In order for the society to understand the projects of the state, the private sector to conclude the concession in the area.

3. The movement of the Namoon community movement cannot permanently terminate or cancel the project. But the social movement has caused social shocks. The

project has slowed down. The state and the buoy group cannot carry out the project as scheduled. This is an attempt by the community to make the state and the capital group temporarily terminate the project. But it is important that the community wants to permanently terminate the project.

Keywords: Movement; Defend the Right of Livelihoods; Centralized State Power

1. บทนำ

จากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในชุมชนมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต การบริโภค และค่านิยมในการดำเนินชีวิต โดยมีความต้องการทางวัตถุมากขึ้น การเติบโตในภาคอุตสาหกรรมทำให้ระบบการผลิตเปลี่ยนไป จากการผลิตแบบยังชีพสู่การผลิตแบบตลาดมากขึ้น โดยที่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด (Market Economy) ได้รุกคืบเข้าสู่วิถีชีวิตเกือบทุกด้าน จนทำให้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่เคยมีต้องปฏิสัมพันธ์กับตลาดมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าரசีฟ ของคนในชนบท ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำเนินชีวิตและต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญต้องปรับเปลี่ยนไป เมื่อสภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นฐานสำคัญของการดำรงชีพได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมโทรมลง

ในช่วง พ.ศ. 2556 ที่ผ่านมา ปัญหาความเสื่อมโทรมของธรรมชาติแวดล้อม และปัญหาความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการแย่งชิงทรัพยากร ได้กลายเป็นปัญหาที่ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ปัญหาโลกร้อน สภาวะเรือนกระจก

การลดลงของผืนป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ ได้กลายเป็นประเด็นที่สะท้อนความห่วงใยของประชาคมโลก และมีส่วนช่วยผลักดันให้เกิดกระแสของการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นกิจกรรมทางสังคมที่แนวคิดและอุดมการณ์ที่แตกต่างกันออกไป (Ganjanapan, 2000) ก่อนทศวรรษที่ 2540 ทั้งทางด้านเศรษฐกิจที่ผู้คนพึ่งพาระบบเศรษฐกิจนอกภาคการเกษตรมากขึ้น เห็นได้จากการเติบโตของภาคอุตสาหกรรม ภาคการส่งออกที่ผลิตผลทางการเกษตรมีมูลค่าการส่งออกน้อยกว่าภาคอุตสาหกรรม เกิดคนชั้นกลางทั้งในเมือง และชนบทอย่างกว้างขวาง ระบบราชการส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคไม่สามารถสนองตอบความเปลี่ยนแปลงได้ ไม่สามารถให้บริการประชาชนได้อย่างทั่วถึงทำให้มีการเรียกร้อง “การปกครองตนเอง” เช่น เสนอให้มีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัด มีการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน (Samnieng, 2015) และกลายเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีรูปแบบและวิธีการต่างๆ ในการผลักดันนโยบายสิทธิชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ผ่านมา เช่น การเคลื่อนไหวในเรื่องป่าชุมชน เขื่อน โรงไฟฟ้า เหมืองแร่ และอื่นๆ กรณีตัวอย่าง

ของการเคลื่อนไหวเรียกร้องของกลุ่มสมาชิกคนจน คือกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน ปากมูล ซึ่งเริ่มโครงการในปี พ.ศ. 2534 และ เสร็จสิ้นในปี พ.ศ. 2537 เป็นประเด็นการ เคลื่อนไหวเรียกร้องเกิดจากรัฐไม่สามารถจ่าย ค่าชดเชยให้คุ้มกับความสูญเสียของผู้ที่ได้รับ ผลกระทบ ไม่ว่าจะความสูญเสียของระบบนิเวศน์ ที่สำคัญของลำน้ำมูล ความสูญเสียอาชีพประมง ในระหว่างการก่อสร้างเขื่อนและหลังสร้างเขื่อน ซึ่งการเคลื่อนไหวเรียกร้องสะท้อนถึงการเรียกร้อง ที่มากกว่าผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม แต่เป็นการ เรียกร้องให้รัฐทบทวนกรอบวิธีคิดในการประเมิน เพื่อชดเชยผลกระทบจากการสร้างเขื่อนให้ ครอบคลุมมากกว่าเดิม โดยให้รวมถึงผลกระทบ ทางสังคมและสิ่งแวดล้อม อาทิ การสูญเสียรายได้ วิธีการดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ หรือการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมใหม่ที่เปลี่ยนแปลง (Thammanee Wong, 2000)

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง กระแสเรียกร ้องให้สังคมโลก ตระหนักในสิทธิชุมชนท้องถิ่น มากขึ้น หลังสงครามโลกครั้งที่สองนั้นการเรียกร้อง สิทธิชุมชนท้องถิ่น ในอดีตเป็นการเรียกร้องสิทธิ ชุมชนท้องถิ่นในแง่มุ่งทางการเมืองการปกครอง เป็นด้านหลัก ข้อเสนอของชุมชนส่วนใหญ่รวมศูนย์ อยู่ที่การเรียกร้องสิทธิในการปกครองตนเอง ที่ครอบคลุมสิทธิในดินแดน สิทธิในการจัดการ ทรัพยากร การพัฒนา และการรักษาวัฒนธรรม ของตน เป็นต้น (Thai Network on Community and Biodiversity, 2009) จึงทำให้เกิด ปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวตามแนวคิด “สิทธิ

ชุมชน” ได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในประเทศกำลัง พัฒนา เพื่อต้านทานกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจ เสร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นความขัดแย้ง ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ความ หลากหลายทางชีวภาพที่ส่งผลกระทบต่อ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ด้วยเหตุนี้ สิทธิชุมชนจึงก่อปรด้วยมิติของสิทธิ และการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจในหลายด้าน หลายระดับ บนพื้นฐานความหลากหลายความ เป็นธรรม และการดำรงอยู่อย่างพึ่งตนเองได้ของ ชุมชน (National Human Rights Commission of Thailand, 2006)

นับปัจจุบันนี้ ชุมชนหลายชุมชนที่พยายาม จะเคลื่อนไหวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมของชุมชน จะเป็นป่าไม้ ต้นน้ำ ลำธาร หรือสิ่งที่ชุมชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากร จากแหล่งเหล่านี้ ถูกอำนาจจากภาครัฐเข้ามา จัดการทรัพยากรเหล่านี้แทนที่ชุมชน ตัวอย่างเช่น การสร้างเขื่อนปากมูล เขื่อนราษีไศล หรือเหตุการณ์ ล่าสุดที่รัฐบาล คสช. ได้เข้าไปขอคืนผืนป่าจาก ชุมชนที่ชุมชนบ่อแก้ว ต.ทุ่งพระ อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิ เมื่อวันที่ 24 และ 25 สิงหาคม 2557 ซึ่งเป็นเหตุให้ชาวบ้านนั้นได้รับความเดือนร้อน และเครือข่ายปฏิรูปที่ดินภาคอีสานได้มีการร้องขอ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ ให้ยกเลิกประกาศ จังหวัดชัยภูมิขับไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่ ขณะที่ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่โครงการ มีวิถีชีวิตที่ต้อง พึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศเศรษฐกิจ ของชุมชนขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของระบบ นิเวศ จึงวิตกว่า จะมีผลต่อการประกอบอาชีพ

และคุณภาพชีวิต ทำให้ชุมชนต่อต้าน เพราะชุมชนไม่เชื่อว่าการที่เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น จะทำให้เศรษฐกิจของพวกเขาดีขึ้น ชุมชนเห็นว่า โครงการพัฒนาของภาครัฐนั้น ตอบสนองต่อการพัฒนาเศรษฐกิจขนาดใหญ่มากกว่าเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน รวมทั้งที่ผ่านมา เรื่องการชดเชยต่อผู้เสียประโยชน์หรือผู้เสียสละในโครงการพัฒนาของภาครัฐ ไม่มีการชดเชยค่าเสียโอกาสในการประกอบอาชีพในอนาคต เพียงแต่ชดเชยตามมูลค่าทรัพย์สินในปัจจุบันเท่านั้น จนทำให้มีการร้องเรียนการชดเชยและค่าเสียโอกาส ในหลายกรณี ซึ่งอำนาจในการตัดสินใจการจัดการทรัพยากรน้ำเป็นของหน่วยงานภาครัฐ แม้ว่าหลักการ นโยบาย ระบุถึงการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งทรัพยากรน้ำด้วยก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติอำนาจในการตัดสินใจการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เช่น การเปิด-ปิดประตูระบายน้ำ การตัดสินใจในการพัฒนาแหล่งน้ำ ยังคงเป็นอำนาจการตัดสินใจของหน่วยงานรัฐ ยังไม่มีกลไกและระบบการตัดสินใจร่วมกันอย่างแท้จริง (Business and Community Network Research Center Strong, 2011)

ดังนั้น จากการสำรวจปรากฏการณ์ข้างต้น การเคลื่อนไหวในการปกป้องสิทธิชุมชนผ่านการต่อรองเชิงอำนาจกับรัฐ จะโดยวิธีการหรือยุทธวิธีใดๆ ชุมชนก็ยังถูกเอาเปรียบเพราะกฎหมายไม่ได้รับรองชุมชนแต่รับรองกลุ่มเงินทุนในการเข้ามาสัมปทานทรัพยากรมากกว่า โดยเฉพาะในบริบทรัฐรวมศูนย์อำนาจ โดยที่ไม่ให้คนในชุมชนได้มีปากมีเสียงในการเรียกร้องสิทธิ จึงเป็นสิ่งที่ผู้วิจัย

ต้องการที่จะศึกษาถึง ขบวนการชุมชนนามูลในการปกป้องสิทธิการดำรงชีพจากการขูดเจาะก๊าซปิโตรเลียมในบริบทรัฐรวมศูนย์อำนาจ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการและปรากฏการณ์การปกป้องสิทธิการดำรงชีพของขบวนการชุมชนนามูล ตำบลคูสาด อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษากระบวนการและรูปแบบการเคลื่อนไหวการปกป้องสิทธิการดำรงชีพของชาวบ้านนามูล ในบริบทรัฐรวมศูนย์อำนาจ
3. เพื่อศึกษาปัจจัยเงื่อนไขในการแย่งชิงทรัพยากรของกลุ่มทุน และการต่อต้านของชุมชนในการปกป้องสิทธิการดำรงชีพจากฐานทรัพยากร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาขบวนการชุมชนนามูลในการปกป้องสิทธิการดำรงชีพ จากการขูดเจาะก๊าซปิโตรเลียมในบริบทรัฐรวมศูนย์อำนาจการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิชุมชน แนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง และแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน มาใช้ในกรศึกษาดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

พื้นที่ในการวิจัย ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยได้เลือกศึกษาจากชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนบ้านนามูล ตำบลคูสาด อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ตามขอบเขต

ของการวิจัย โดยเป็นกลุ่มคน ชุมชน และองค์กร หรือหน่วยงานต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตาม วัตถุประสงค์และสอดคล้องกับกรอบแนวคิด ของการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล ตามประเด็นของการศึกษา ดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน เป็นข้อมูลระดับพื้นฐานเกี่ยวกับประวัติความเป็น มาของชุมชน ลักษณะทางกายภาพ (ที่ตั้งและการ คมนาคม สภาพพื้นที่และการใช้ประโยชน์ที่ดิน แหล่งน้ำที่สำคัญ แหล่งอาหารธรรมชาติที่สำคัญ) ลักษณะทางชีวภาพ (การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์) ลักษณะทางสังคม (ประชากร การประกอบอาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา การรวมกลุ่ม ความสัมพันธ์ทางสังคม) ศาสนา ประเพณี และ ความเชื่อ ความเป็นมาและการเข้ามาของบริษัท ประกอบกิจการเหมืองแร่ ความเป็นมาของกลุ่ม เคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่ ส่วนที่ 1 ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้นำหมู่บ้านทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ได้แก่ กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 2 คน ผู้อาวุโสหรือผู้เฒ่าผู้แก่ จำนวน 2 คน และเจ้าบ้านหรือผู้นำทางจิตวิญญาณ จำนวน 1 คน

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับขบวนการ เคลื่อนไหว แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับหน่วย ในการวิเคราะห์ คือ

2.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลระดับองค์กร เป็นข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของขบวนการ (การตัดสินใจเข้าร่วมขบวนการฯ ท่าที ความสัมพันธ์ภายในและภายนอกชุมชน) ข้อมูลเกี่ยวกับ ขบวนการฯ (ประวัติความเป็นมาของขบวนการฯ

การเคลื่อนไหว) ผลที่เกิดจากการเคลื่อนไหว ส่วนที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลในส่วนนี้ประกอบด้วยแกนนำ ชาวบ้าน จำนวน 2 คน นักเคลื่อนไหวหรือนัก พัฒนาเอกชน จำนวน 2 คน นักวิชาการที่มีสถานะ เป็นเครือข่ายหรือมีการสนับสนุนการเคลื่อนไหว จำนวน 2 คน

2.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลระดับปัจเจก เป็นข้อมูลเกี่ยวกับการเข้าร่วมขบวนการฯ (การเข้า ร่วม การตัดสินใจเข้าร่วม ระยะเวลาและความถี่ใน การเข้าร่วม กิจกรรมที่เข้าร่วม ทักษะเกี่ยวกับขบ วนการฯ ความสัมพันธ์กับขบวนการฯ) ผลที่เกิด จากการเคลื่อนไหว (ก่อนการเคลื่อนไหว หลังการ เคลื่อนไหว) ส่วนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในส่วนนี้ ประกอบด้วยสมาชิกผู้ต่อต้านหรือสมาชิกขบวน การฯ จำนวน 10 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ครั้งนี้ สามารถแบ่งออก 2 ส่วน ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) ทั้งเอกสารของทางราชการ เอกสารวิชาการทั่วไป และเอกสารที่กระทำขึ้นโดยองค์กรพัฒนาเอกชน ได้แก่ รายงานการวิจัย บทความวิชาการ รวมถึง เอกสารจากแหล่งความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับ ประเด็นศึกษา นอกจากนี้ยังได้ค้นคว้าจากเว็บไซต์ สื่อหนังสือพิมพ์ แผ่นพับ เอกสารรณรงค์ ฯลฯ

2. การใช้แนวทางการสัมภาษณ์เพื่อให้ ได้มาซึ่งข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการใช้การสัมภาษณ์ แบบกึ่งโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยกระทำร่วมกับการใช้วิธี การสังเกต ทั้งสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant

Observation) (ใช้ผู้ช่วยนักวิจัยเข้าร่วมเนื่องจากผู้วิจัยเป็นพระ จึงมีข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูล) และไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ทั้งนี้การเข้าถึงแหล่งข้อมูล ทั้งข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลจากการสัมภาษณ์

เทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ทั้งในลักษณะการสัมภาษณ์กลุ่ม และสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลตามแนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guideline) ที่ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลระดับปัจเจก ผู้ให้ข้อมูลระดับองค์กร โดยเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ทั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการปรับปรุงให้ดีขึ้นตลอดในขณะที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการวิจัย และเป็นการตอบวัตถุประสงค์ในการศึกษา

2. การสังเกต (Observation) การวิจัยนี้แบ่งการสังเกตออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

ในการสังเกตการณ์นั้นผู้วิจัยมีสถานะเป็นพระ จึงไม่ได้เข้าไปร่วมเดินขบวน การเคลื่อนไหว แต่เข้าไปสังเกตการณ์ร่วมกับคนในชุมชน โดยการเข้าไปให้คำปรึกษาและร่วมพูดคุยซักถามกับชาวบ้าน ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อไม่ให้เกิดความระแวงในตัวผู้วิจัย

การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยประมวลผลข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ

กับการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งทำการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในขณะที่ยังสัมภาษณ์และหลังการสัมภาษณ์ สำหรับการตรวจสอบข้อมูลและความสมบูรณ์ของข้อมูลนั้น ได้กระทำทุกครั้งหลังเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละครั้ง โดยการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งเป็นการยืนยันข้อมูล

4. สรุปผลการวิจัย

1. พัฒนาการและปรากฏการณ์การปกป้องสิทธิการดำรงชีพของขบวนการชุมชนนามูลพบว่า ชุมชนนามูลเป็นชุมชนเก่าแก่ชุมชนหนึ่ง ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนที่เข้ามาใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งพื้นที่บ้านนามูลนั้น พื้นที่เป็นเขตป่าสงวนดงมูล แต่เนื่องด้วยชาวบ้านได้เข้าก่อสร้างชุมชนก่อนที่จะประกาศเป็นป่าสงวน จึงทำให้ชุมชนแห่งนี้ได้ขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ ต่อมาได้เกิดปรากฏการณ์ชุดเจาะก๊าซปิโตรเลียมขึ้นในเขตใกล้เคียงชุมชนนามูลในปี 2556 โดยมีบริษัทแห่งหนึ่งได้เข้ามาทำการสัมปทานปิโตรเลียมหลุมเจาะดงมูล บี (DM-B) บนแปลงสัมปทาน L27/43 ซึ่งอยู่ในเขต ตำบลกุงเก่า อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งแต่ปี 2556 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวอยู่ห่างจากบ้านนามูลประมาณ 1-2 กิโลเมตร บ้านนามูลจึงอยู่ในเขตพื้นที่รัศมี 5 กิโลเมตรที่ต้องศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) จึงเป็นเหตุให้เกิดการปกป้องสิทธิการดำรงชีพของชุมชนนามูล พบว่า ใน ปี พ.ศ. 2558 ชาวบ้านนามูลบางส่วน ได้รวมตัวกันขึ้นเป็นกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนามูล-คนูสาด ร่วมกับขบวนการอีสานใหม่ ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ได้มีการวิเคราะห์ปัญหา

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจนทำให้เห็นว่าปัญหา การขาดความมั่นคงในชีวิตด้านต่างๆ ได้เชื่อมโยง ถึงปัญหาสำคัญคือ ปัญหาด้านมลพิษทางอากาศ น้ำ และความเป็นอยู่ด้านอื่นๆ โดยมีการรวมตัวกัน เพื่อสร้างอุดมการณ์ในการปกป้องสิทธิการดำรงชีพ ของชุมชน จากการเข้ามาของบริษัท แต่ทางบริษัท ได้มีการจ้างคนในหมู่บ้านมาเป็นผู้รักษาความ ปลอดภัย โดยใช้ชาวบ้านปะทะกันเองในการชุมนุม ประท้วง จึงทำให้คนในชุมชนเกิดความขัดแย้ง กันเอง ปัญหาสิ่งเหล่านี้จึงทำให้ชาวบ้านบางส่วน ที่เป็นแกนนำนั้น ถูกเพ่งเล็งจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ

2. กระบวนการและรูปแบบการ เคลื่อนไหวการปกป้องสิทธิการดำรงชีพของชาวนามูล ในบริบทรัฐธรรมนูญอำนาจ พบว่า การก่อรูปกลุ่ม ทางสังคมในพื้นที่นามูล เกิดการรวมตัวกัน ของคนในพื้นที่ อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น และอำเภอหนองสูงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ได้มีการรวมกลุ่มคนในชุมชน ในการดำเนินการ ปกป้องสิทธิการดำรงชีพในพื้นที่ชุมชนของตัวเอง ก่อนที่จะมีการรวมตัวกันเป็นกลไกการเคลื่อนไหว ร่วมกันภายใต้ “เครือข่ายประชาชนปฏิรูปพลังงาน ไทย (คปพ.)” ในเขตอำเภอกะนวน อำเภอ หนองสูงศรี และอำเภอโนนสะอาด จังหวัด อุดรธานีบางส่วน ซึ่งบริบทในพื้นที่เงื่อนไขปัจจัย ที่ส่งผลต่อการรวมตัวกันในพื้นที่ที่แตกต่างกัน ต่อมาช่วงปี 2557 ได้มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย ของกลุ่มคนในชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง กับปกป้องสิทธิการดำรงชีพในพื้นที่นามูล เพื่อเคลื่อนไหว ในการเสนอแนวทางในการเข้ามา ขุดเจาะก๊าซปิโตรเลียมใกล้ พื้นที่ชุมชน

โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ร่วมเคลื่อนไหวให้มีการยุติโครงการขุดเจาะก๊าซ ปิโตรเลียมในพื้นที่ใกล้ชุมชน ซึ่งรูปแบบการ เคลื่อนไหวของเครือข่ายในช่วงนี้ให้ความสำคัญ กับการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ของชุมชน โดยการเรียกร้องเพื่อหาความยุติธรรม ผ่านสื่อมวลชน ศาลปกครอง ศูนย์ดำรงธรรม ซึ่งมีนักวิชาการจากหลายส่วนงานมาให้ความรู้ กับชาวบ้านในการปกป้องสิทธิการดำรงชีพของ ชุมชน เพื่อนำไปสู่วิถึคิดและการต่อรองในการ เคลื่อนไหวอย่างมีระบบ

หลังจากนั้นได้มีการก่อตัวรูปแบบการ เคลื่อนไหวทางสังคมขึ้นมา พบว่า รูปแบบการ เคลื่อนไหวของชาวบ้านนามูล ใช้พื้นที่สื่อในการ นำเสนอประเด็นปัญหา และถามทวงการแก้ไข ปัญหาจากภาครัฐผ่านการใช้พื้นที่สื่อ ซึ่งพื้นที่สื่อ ที่คนในขบวนการเคลื่อนไหวเป็นผู้กระทำร่วมกัน กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนามูล-ดุนสาด ได้ใช้สื่อ ทั้งทางทีวี อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ และสื่อใน รูปแบบอื่นๆ ในการแสดงการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อให้สังคมได้เข้าใจถึงโครงการของรัฐที่ให้เอกชน เข้ามาทำการสัมปทานในเขตพื้นที่ชุมชน ว่ามีผล กระทบอย่างไร ซึ่งขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ของชุมชนนามูลก็ได้สร้างรูปแบบการเคลื่อนไหว หลายแนวทาง เช่น 1) การเดินขบวนปิดถนน ในหมู่บ้านไม่ให้รถขนอุปกรณ์เข้ามาได้ 2) รวมกลุ่ม เคลื่อนไหวหน้าศาลากลางจังหวัดขอนแก่น ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดรับเรื่องที่ชุมชนร้องเรียน ในการให้การช่วยเหลือ 3) มีการเคลื่อนไหวรวมตัว กันขึ้นหน้าศาลปกครองจังหวัดขอนแก่น เพื่อให้

ศาลรับเรื่องความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นกับชุมชน
4) มีการเคลื่อนไหวตามสื่อสาธารณะต่างๆ

3. ปัจจัยเงื่อนไขในการแย่งชิงทรัพยากรของชุมชน และการต่อต้านของชุมชนในการปกป้องสิทธิการดำรงชีพจากฐานทรัพยากร พบว่ามี 2 ประการ ดังนี้ ประการแรก ปัจจัยที่เกิดจากนโยบายของรัฐ คือการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยการแสวงหาพลังงานที่จะมาทดแทนและสร้างงานให้กับคนในชุมชน แต่สิ่งที่เข้ามาในชาวบ้านยังไม่มีความรู้ในการที่จะรับมือกับสิ่งใหม่ๆ ที่เข้ามาในชุมชน โดยเฉพาะนโยบายของรัฐ จะเห็นได้ว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการการวิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) รวมทั้งมติคณะรัฐมนตรีอีกหลายกรณี มีขั้นตอนและวิธีการออกกฎหมายแตกต่างกัน เป็นปัญหาในทางปฏิบัติทั้งระหว่างหน่วยงานของภาครัฐ ภาครัฐกับเอกชน และระหว่างภาครัฐกับประชาชนด้วยกัน ประการที่สอง ปัจจัยที่เกิดจากอิทธิพลของกลุ่มทุน จากการเข้ามาสัมปทานปิโตรเลียมของกลุ่มทุน ทำให้ชาวบ้านเกิดความสงสัยกับการเข้ามา ทำให้รัฐไม่ดำเนินการเองแต่กลับให้กลุ่มทุนนั้นดำเนินการเองโดยที่ไม่ได้สนใจคนในชุมชนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าว

ในส่วนเงื่อนไขอิทธิพลต่อการดำรงชีพของชุมชนนามูล พบว่า มีอยู่ 3 ประการด้วยกันคือ ประการแรก เงื่อนไขทางการเมือง จากการศึกษาพบว่า อิทธิพลทางการเมืองได้เข้ามาสร้างเงื่อนไขให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในบริบทที่รัฐรวมศูนย์อำนาจ ชาวบ้านไม่สามารถที่จะแสดงจุดยืนในการปกป้องสิทธิชุมชนได้อย่างเต็มที่

เนื่องจากระเบียบข้อบังคับทางกฎหมายทำให้ชาวบ้านเกิดความหวาดระแวงอยู่ตลอดเวลา ประการที่สอง เงื่อนไขด้านการจัดองค์กร ชวนามูลได้มีการจัดองค์กรเคลื่อนไหวเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จของขบวนการ โดยเฉพาะความเป็นอิสระขององค์กร ประการที่สาม เงื่อนไขด้านความชอบธรรม ถือเป็นปัจจัยสำคัญของทุกขบวนการฯ ในการเคลื่อนไหวของขบวนการนามูลนั้น ได้กำหนดปัจจัยที่เพียงพอต่อการเคลื่อนไหวโดยคำนึงถึงปัจจัยแรก

5. อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ขบวนการชุมชนนามูลในการปกป้องสิทธิการดำรงชีพจากการขูดเจาะก๊าซปิโตรเลียม ในบริบทรัฐรวมศูนย์อำนาจ มีประเด็นผู้วิจัยสามารถนำผลการศึกษามาอภิปรายได้ดังนี้

1. พัฒนาการและปรากฏการณ์การปกป้องสิทธิการดำรงชีพของขบวนการชุมชนนามูล พบว่า การปกป้องสิทธิการดำรงชีพของชาวบ้านนามูลส่วนใหญ่ จะเป็นการปกป้องสิทธิการดำรงชีพที่ไม่ได้คำนึงถึงหลักทางกฎหมาย เพราะชาวบ้านยังไม่เข้าใจเกี่ยวกับวิธีการในเคลื่อนไหวทางสังคม จึงทำให้เป็นจุดอ่อนทางสังคมของชุมชน ซึ่งจะแตกต่างจากงานของชญาณ์ทัต ตีมา ที่ได้ศึกษาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมกับการต่อสู้เพื่อสิทธิชุมชน ซึ่งมีประเด็นข้อค้นพบคือ การสร้างแนวร่วมกับตัวแทนทางการเมือง การมีส่วนร่วมในกลไกราชการ การร้องเรียนต่อองค์กรตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งกลุ่ม

ชาวบ้านนามูล ก็ได้ออกมาต่อต้านสิทธิของตัวเอง ตามรัฐธรรมนูญ

2. กระบวนการและรูปแบบการเคลื่อนไหวการปกป้องสิทธิดำรงชีพของชาวบ้านนามูล ในบริบทรัฐธรรมนูญอำนาจ พบว่า รูปแบบการเคลื่อนไหวของชาวบ้านนามูล ใช้พื้นที่สื่อในการนำเสนอประเด็นปัญหาและถามทวงการแก้ไข ปัญหาจากภาครัฐผ่านการใช้พื้นที่สื่อ ซึ่งพื้นที่สื่อที่คนในขบวนการเคลื่อนไหวเป็นผู้กระทำร่วมกัน กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนามูล-คนสาด ได้ใช้สื่อทั้งทางทีวี อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ และสื่อในรูปแบบอื่นๆ ในการแสดงการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อให้สังคมได้เข้าใจถึงโครงการของรัฐที่ให้เอกชนเข้ามาทำการสัมปทานในเขตพื้นที่ชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างจากงานวิจัยของสุภีร์ สมอนา ได้ศึกษาวิจัย ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่ในภาคอีสาน พบว่า ขบวนการได้สร้างกรอบการวินิจฉัยปัญหาที่สอดคล้องกับทฤษฎี โดยขบวนการได้วินิจฉัยว่า ต้นตอของปัญหาที่นำมาสู่การเคลื่อนไหวต่อต้านคือ “ความไม่เป็นธรรม” ในการจัดการทรัพยากรแร่โดยรัฐ แต่นอกเหนือจากข้อค้นพบตามทฤษฎี ขบวนการยังได้มีการวินิจฉัยถึงปัญหานโยบายการพัฒนาที่ให้ความสำคัญแก่อุตสาหกรรมมากกว่าเกษตรกรรม และไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน และปัญหาการสมคบคิดร่วมมือกันระหว่างรัฐกับทุน กรอบการวินิจฉัยดังกล่าวนี้ได้นำมาซึ่งการนำเสนอแนวทางออกปัญหาที่สอดคล้องกับการวินิจฉัยปัญหา โดยขบวนการนำเสนอทางออกคือการเคลื่อนไหว เพื่อให้ได้มาซึ่ง

ความเป็นธรรม

3. ปัจจัยเงื่อนไขในการแย่งชิงทรัพยากรของกลุ่มทุน และการต่อต้านของชุมชนในการปกป้องสิทธิการดำรงชีพจากฐานทรัพยากร พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ชาวบ้านนามูลเคลื่อนไหวมี 2 ประการแรก ปัจจัยที่เกิดจากนโยบายของรัฐคือการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ประการที่สอง ปัจจัยที่เกิดจากอิทธิพลของกลุ่มทุน จากการเข้ามาสัมปทานปิโตรเลียมของกลุ่มทุน ในส่วนของเงื่อนไข จะพบว่ามีอยู่ 3 ประการด้วยกัน คือ ประการแรก เงื่อนไขทางการเมือง ประการที่สอง เงื่อนไขด้านการจัดองค์กร ประการที่สาม เงื่อนไขด้านความชอบธรรม ซึ่งมีความแตกต่างกับงานของสุภีร์ สมอนา ได้ศึกษาวิจัย ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่ในภาคอีสาน พบว่า ขบวนการนำเสนอทางออกคือการเคลื่อนไหว เพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นธรรม โดยเรียกร้องให้รัฐปฏิรูปโครงสร้างด้วยการปรับเปลี่ยนกฎหมายแร่ และแก้ไขสัญญาสัมปทานให้เกิดความเป็นธรรม นอกจากนี้ยังเสนอทางออกระดับท้องถิ่น คือการส่งตัวแทนลงสมัครรับเลือกตั้งเพื่อให้สามารถเข้าไปจัดการกับโครงสร้างระดับท้องถิ่นเพื่อลดปัญหาโครงสร้างผูกขาด พร้อมกับปรับเปลี่ยนนโยบายการพัฒนาให้เอื้อต่อวิถีชีวิตและชุมชน

6. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง ขบวนการชุมชนนามูลในการปกป้องสิทธิการดำรงชีพจากการขูดเจาะก๊าซปิโตรเลียมในบริบทรัฐธรรมนูญอำนาจ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ
แนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ที่ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์ ขบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนนาลมุนั้น สิ่งที่เห็นถึงขบวนการนาลมุนั้นได้มีการก่อรูปของขบวนการเคลื่อนไหวตามกรอบแนวคิดของแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ จะเป็นไปเรื่องของยุทธวิธีการต่อรองอำนาจกับกลุ่มทุน หรือการระดมทรัพยากรในการสร้างเครือข่ายเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการต่อรองเชิงอำนาจ

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย
2.1 ปรากฏการณ์ที่รัฐได้มีนโยบายในการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยนั้น ได้ทำให้ระบบนิเวศวิทยาความเป็นอยู่ของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป รัฐควรจะให้อำนาจกับชุมชนในการตัดสินใจในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองหรือให้ชุมชนจัดการตนเองตามเจตนารมณ์ของชุมชน รัฐควรเป็นผู้ให้ปรึกษากับชุมชน โดยเฉพาะการขุด

เจาะก้าชปีโตรเลียมนบนบก ควรจะให้ชุมชนนั้นร่วมบริหารจัดการในการดูแล เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน

2.2 รัฐควรออกนโยบายเกี่ยวกับการสัมปทานปิโตรเลียมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อคนในชุมชน

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัย

3.1 การศึกษาขบวนการชุมชนนาลมุนในการปกป้องสิทธิการดำรงชีพ จากการขุดเจาะก้าชปีโตรเลียมในบริบทรัฐธรรมนูญอำนาจ ควรจะมีการศึกษาในมิติในทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมของคนในชุมชน เพื่อให้งานวิจัยนั้นมีความละเอียดและตอบโจทย์สังคมได้ทุกมิติ

3.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อให้เห็นถึงการเปรียบเทียบว่าเป็นอย่างไร

References

- Business and Community Network Research Center Strong. (2011). *Patterns, Guidelines and Measures for Water Resources Management*. Bangkok : Faculty of Management Science, Phranakhon Rajabhat University.
- Ganjanapan, S. (2000). Environmental Movement and Green Ideas in the City. *Social Science*, 12(2).
- Muhamad, C. (2011). Adaptation of Livelihoods Strategies among Muslim Small-Scale Fishermen in a Condition of Resource Scarcity : A Case Study in Chai Tale Community, Tambon Kutao, Amphoe Hatyai, Changwat Songkhla. *Master of Arts in Human and Social Development, Prince of Songkha University*. Graduate School : Songkha University.

- National Human Rights Commission of Thailand. (2006). *Community Rights in Biological Resources and Local Wisdom*. Bangkok : Published by National Human Rights Commission of Thailand.
- Samnieng, C. (2015). History of rebellion, Rebellion of history : Rebellion of Ngeiyw Mueng Phrae. *Journal of Arts and Culture*, 36(9).
- Thai Network on Community and Biodiversity. (2009). *Essence of Community Rights, Principles and Movements of Community Rights in Biological Resources and Local Wisdom*. Bangkok : Printed at Pimdee Co., Ltd.
- Thammanee Wong, S. (2000). Social movement. *Journal of the Faculty of Arts, Silpakorn University*, (December 2000 - May 2001).